

Lublin, 14 lipca 2022 r.

dr hab. Bartosz Jóźwik, prof. KUL
Instytut Ekonomii i Finansów
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Recenzja rozprawy doktorskiej zatytułowanej „Rola przemysłu stalowego w rozwoju gospodarki Niemiec w warunkach globalizacji”
przygotowanej przez mgra Jarosława Piotra Walla pod kierunkiem naukowym
promotor dr hab. Grażyny Musiał.

W odpowiedzi na pismo Przewodniczącego Komitetu Naukowego dyscypliny ekonomia i finanse Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach Pana profesora dra hab. Grzegorza Kończaka z dnia 10 maja 2022 r. przyjmuję do recenzji rozprawę doktorską Pana mgra Jarosława Piotra Walla zatytułowaną „Rola przemysłu stalowego w rozwoju gospodarki Niemiec w warunkach globalizacji” przygotowanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Grażyny Musiał.

Zakres badawczy dysertacji dotyczy rozwoju gospodarczego Niemiec w warunkach globalizacji ze szczególnym uwzględnieniem roli przemysłu stalowego. Studia literatury, jak również badania empiryczne umiejscawiają dysertację w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia.

Wybór tematu, problemu i znaczenie podjętej problematyki badawczej

Podjęta przez mgra Jarosława P. Walla problematyka badawcza jest istotna z punktu widzenia oceny funkcjonowania współczesnej gospodarki światowej. Gospodarka europejska odgrywała i odgrywa szczególną rolę w kształtowaniu relacji gospodarczych na przestrzeni wieków. W ostatnim stuleciu obserwujemy dynamicznie zmieniający się układ sił w ujęciu globalnym. Słabnąca rola ekonomiczna państw europejskich, dominacja Stanów Zjednoczonych i rosnąca siła gospodarcza Chin sprawiają, że problematyka globalizacji wciąż skupia uwagę wielu badaczy na świecie. Przedłożona dysertacja odnosi się do tego aktualnego i istotnego nurtu badań.

Doktorant dokonał trafnego wyboru tematu i analizy rozwoju gospodarczego Niemiec w odniesieniu do dwóch procesów, które w ostatnich kilkudziesięciu latach dominują na Starym Kontynencie: integracji europejskiej oraz globalizacji. Wybór tematu i zawężenie analizy do niemieckiego przemysłu stalowego wiąże się z przyjęciem przez Autora założeń, które należy ocenić pozytywnie. Po pierwsze Autor założył, że przemysł stalowy spełnia centralną rolę w rozwoju przemysłu Niemiec i tym samym wpływa na inne gałęzie. I po drugie, że rozwój przemysłu stalowego w Niemczech, będącego częścią składową przemysłu wytwórczego, wpływa na rozwój gospodarczy w innych państwach w ramach procesów globalizacji i integracji.

Doktorant w sposób logiczny sformułował cele badawcze i hipotezy. Celem głównym pracy doktorskiej jest identyfikacja uwarunkowań, wymiarów i wpływu przemysłu hutniczego na branżę o decydującym znaczeniu w rozwoju gospodarczym Niemiec na zglobalizowanym rynku. Oczywiście tak sformułowany cel jest dosyć złożony i wymaga uszczegółowienia, co Doktorant uczynił formułując kolejne cele, klasyfikując je w dwóch grupach: cele poznawcze (teoretyczne) i cele szczegółowe. Ten podział nie jest dla mnie do końca jasny. W pierwszej grupie Autor wyznacza kierunek badawczy jako prezentacja założeń i koncepcji oraz wyjaśnienie procesów globalizacji i integracji. W drugiej grupie znajduje się sześć celów badawczych dotyczących przede wszystkim branży hutniczej. Sugeruję unikać sformułowania celu jako analiza, która z założenia służy między innymi realizacji konkretnego zadania. Sformułowane przez Doktoranta cele cząstkowe są logicznie powiązane z tematem pracy, chociaż dość obszerne. Obejmują one: identyfikację uwarunkowań rozwoju branży hutniczej, w tym konsekwencji związanych z wprowadzeniem zaostreń emisji dwutlenku węgla przez państwa Unii Europejskiej, wpływ na nią przeobrażeń technologicznych, jej znaczenie w rozwoju gospodarczym Niemiec i społecznej roli, oraz analizę światowego rynku.

Autor formułując dodatkowo trzy hipotezy badawcze, które zakładają weryfikację przyczynowości, a dokładnie wpływu. Główna hipoteza: „Działalność przemysłu hutniczego Niemiec w warunkach wzrastającej globalizacji wywiera wpływ na pozostałe sektory gospodarki Niemiec i przesądza o rosnącym, pomyślnym oddziaływaniu na gospodarkę, z którymi współdziała gospodarka Niemiec”, oraz dwie dodatkowe, uszczegóławiające: „niemiecki przemysł stalowy ma znaczący wpływ na poszczególne sektory gospodarki Niemiec poprzez wprowadzanie nowych gatunków walcowanej (produkowanej) stali; „niemiecka gospodarka poprzez kooperacyjne działania ma pozytywny wpływ na inne gospodarki uczestniczące w zglobalizowanym rynku”. Do weryfikacji hipotez zostały wykorzystane przede wszystkim metody studiów literatury, opisu historycznego oraz analizy porównawczej, w której porównano dane statystyczne.

We wstępie Autor zaznacza, że okres badawczy (omówiony) w rozprawie obejmuje lata 1990-2020, jednak, gdy zachodzi potrzeba, okres badań jest dłuższy i obejmuje także trzecią dekadę XXI wieku. W moim odczuciu tak zakreślony okres badawczy istotnie ogranicza badania uwarunkowań rozwoju niemieckiego przemysłu stalowego. Przypomnijmy, że inicjatywy europejskiej integracji w latach pięćdziesiątych XX wieku bezpośrednio odnosiły się do funkcjonowania przemysłu stalowego i węglowego w Europie. Należy też zaznaczyć, że Doktorant opisuje w dysertacji historię niemieckiego przemysłu hutniczego (w zarysie) (podrozdział 2.3) sięgając do faktów sprzed kilkuset lat. Podobnie, choć w krótszej

perspektywie. charakteryzuje powstanie ugrupowań, które dały początek obecnej Unii Europejskiej (podrozdział 2.1). Tak więc, informację we wstępie o okresie badawczym należałoby uściślić.

Struktura i treść rozprawy

Rozprawa doktorska składa się ze wstępu, trzech rozdziałów, zakończenia (i wniosków), bibliografii, spisów tabel, rysunków, wykresów, fotografii i dodatków, oraz części zawierającej pozostałe materiały. Trzy rozdziały stanowią obszerne opracowania, które można określić jako części, z których pierwsza jest przeglądem literatury dotyczącej przede wszystkim zagadnień teoretycznych.

Pierwszy rozdział w zakresie tematycznym jest dość obszerny. Został on podzielony na części (podrozdziały), które kolejno dotyczą podstawowych pojęć rozwoju ekonomicznego, globalizacji, konkurencyjności, procesu rozwoju ekonomicznego, a także modeli i teorii. W moim odczuciu Autor planując i realizując w ten sposób zakres pierwszego rozdziału utrudnił sobie zadanie badawcze. Czytając kolejne podrozdziały nie odnajdujemy wprost informacji w jaki sposób opisywana problematyka jest związana z tematem badawczym. W wielu miejscach znajdują się tezy, które nie są poparte odwołaniami do literatury. Dla przykładu podam jedną. Doktorant pisze, że „Na Zachodzie, w szczególności w Stanach Zjednoczonych pojawiają się publikacje, które stwierdzają na najwyższym poziomie naukowym, że oni już wyszli z kapitalizmu i są w postkapitalizmie, że są już na progu gospodarki postrykowej.” Właśnie w takich miejscach należałoby wymienić publikacje, do których jest odwołanie.

Tak jak wspominałem, brak w tekście pierwszego rozdziału bezpośrednich nawiązań do tematu pracy oraz celów badawczych sprawia wrażenie, że dokonany wybór i przegląd literatury jest przypadkowy, bardzo ogólny, odnoszący się do pojęć w sposób bardzo podstawowy, bez uzasadnienia wyboru teorii, i koncepcji. W niektórych przypadkach takie uzasadnienie znajduje się „w głębi” tekstu podrozdziału, a powinno na początku. Ponadto Autor niepotrzebnie porusza wiele wątków teoretycznych, które w literaturze nie są jednoznacznie interpretowane, przez co wymagają pogłębionej analizy, a co istotne przeglądu literatury nie tylko polskiej. Na przykład omówienie: ortodoksyjnej teorii przedsiębiorstwa na podstawie jednej publikacji; hierarchii potrzeb przedsiębiorstwa na podstawie jednej publikacji, czy też bardzo krytyczne oceny globalizacji w pierwszej części podrozdziału 1.2.1. Globalizacja w gospodarce i kulturze XXI wieku, bez odwoływania się do literatury. Oczywiście możemy cytować wybraną z literatury tylko jedną pozycję, wyrażać swoje opinie i formułować tezy. Jednak w pracy naukowej powinniśmy zachować reżim metodologiczny i być precyzyjni na tyle ile to możliwe. Zastanawiający w tym kontekście jest podrozdział 1.2.4. Kilka uniwersalnych twierdzeń ekonomicznych w sprawie globalizacji, w którym znajdujemy cztery twierdzenia bez odwołania się do źródeł. Sformułowane uwagi dotyczą także kolejnych podrozdziałów rozdziału pierwszego. Formułowane tezy, opinie, podawane informacje i wiedza powinny być uzasadnione, metodologicznie poprawne i opatrzone odwołaniami do literatury. Szczególnie te stwierdzenia, które są kontrowersyjne.

W mojej opinii omówiony w rozdziale pierwszym bardzo szeroki zakres wiedzy teoretycznej wymaga uporządkowania i ścisłego powiązania z tematem pracy. Obecnie brakuje w tekście ciągłości, spójności tematyki, odwołań do celów rozprawy. Gdyby takie się znalazły, prawdopodobnie można byłoby zrezygnować z wielu fragmentów tekstu. Innym problemem jest aktualność literatury. Jej studia obejmują przede wszystkim publikacje sprzed wielu, wielu lat. Oczywiście, że w niektórych przypadkach usprawiedliwieniem jest odwoływanie się do źródeł oryginalnych, które zostały wydane przed kilkudziesięciu laty. Pomimo wymienionych słabości przeglądu pojęć, poglądów i teorii należy zauważyć, że ich selekcja i opis wymagał od Doktoranta krytycznej, a w wielu miejscach wnikliwej analizy literatury.

W drugim rozdziale Doktorant charakteryzuje rozwój gospodarki Niemiec na tle rozwoju Unii Europejskiej odnosząc się do takich zagadnień jak: społeczno-polityczne przesłanki powstania Unii Europejskiej, społecznej gospodarki rynkowej, historycznego przeglądu rozwoju niemieckiego przemysłu hutniczego, zagadnień dotyczących metali ziem rzadkich, bezpieczeństwa ekonomicznego w świetle polityki surowcowej Unii Europejskiej, polityki energetycznej oraz konkurencyjności gospodarki niemieckiej na rynku europejskim i światowym.

W pierwszym podrozdziale Doktorant przedstawia trzy koncepcje/poglądy kształtujące sposób postrzegania integracji europejskiej: Karla Haushofera, Richarda Coudenhove-Kalergi, Jean Omer Marie Gabriel Monneta, oraz Altiero Spinelli. Przedstawione koncepcje nawiązują do celów badawczych sformułowanych we wstępie dysertacji jako cele poznawcze (teoretyczne), czyli a) prezentację założeń i koncepcji wpływających na ukształtowanie się warunków rozwoju społeczno-ekonomicznego Niemiec; oraz b) wyjaśniania procesów globalizacji i integracji jako ram instytucjonalnych rozwoju gospodarki Niemiec jako całości i przemysłu hutniczego jako części. W tak sformułowanym zakresie badawczym znajduje się również analiza przeprowadzona w drugim podrozdziale „Społeczna gospodarka rynkowa w Niemczech i jej charakterystyka”, w której odnajdujemy odwołania do dorobku Ludwiga Erharda, Konrada Adenauera, Walter Eucken, Ludwiga Wilhelma Erharda oraz Ralfa Gustava Dahrendorfa. Sposób omówienia treści jest jasny i spójny z celami badawczymi.

Kolejne podrozdziały dotyczą niemieckiego przemysłu stalowego, w których Doktorant dokładnie opisuje jego rozwój sięgając do czasów rewolucji przemysłowej. W podrozdziale „Powstawanie niemieckiego przemysłu hutniczego” porównawcza analiza statystyczna (m.in. w stosunku do Francji, Anglii, Rosji i USA) obejmuje okres od początków dziewiętnastego wieku do roku 1913. W kolejnych podrozdziałach znajduje się analiza w okresach: 1931-1939 oraz 1945-1950. Analizę statystyczną „zamyka” podrozdział o eksporcie i imporcie przemysłu stalowego Niemiec w 2019 roku przygotowany na podstawie danych pochodzących przede wszystkim z Global Steel Trade Monitor.

Dwa kolejne podrozdziały (2.6. oraz 2.7.) dotyczą kluczowych problemów ekonomicznych, jakie pojawiły się w przestrzeni politycznej w ostatnich latach, czyli bezpieczeństwa ekonomicznego Niemiec w świetle polityki surowcowej Unii Europejskiej oraz polityki energetycznej Republiki Federalnej Niemiec w XXI wieku. Należy docenić, że Doktorant analizuje te problemy, ponieważ są one kluczowe z punktu widzenia realizacji europejskiej polityki w najbliższej perspektywie finansowej i zapewne jeszcze w kolejnych. W

moim odczuciu, w tym miejscu należałoby w szerszym zakresie odnieść się do licznych i aktualnych publikacji na ten temat znajdujących się w wielu coraz bardziej popularnych (cytowanych) czasopismach naukowych.

Ostatni podrozdział zatytułowany „Konkurencyjność gospodarki niemieckiej w obrębie Unii Europejskiej i gospodarki światowej” możemy potraktować jako podsumowanie rozdziału drugiego, w którym główną konkluzją jest stwierdzenie, że istotnym czynnikiem konkurencyjności gospodarki Niemiec jest jej innowacyjność. Doktorant bardzo dobrze umiejscowił go w rozprawie.

Trzeci rozdział dotyczy umacniania się niemieckiego oligopolu stalowego na rynku globalnym w latach 2005–2020. Autor omówił w nim przede wszystkim strukturę organizacyjną i działalność ekonomiczną drugiego co do wielkości producenta stali w Niemczech, jakim jest koncern Salzgitter AG. W rozdziale znajduje się krótka charakterystyka procesów produkcji żelaza i stali używanej dawniej i obecnie oraz nowych procesów produkcji żelaza i stali na świecie. Następnie Doktorant identyfikuje najważniejsze ośrodki produkcji stali w Niemczech. Trochę szkoda, że w tym przypadku odwołuje się do danych sprzed wielu lat, czyli do 2016 roku, czy też podając strukturę produkcji polskiej branży metalurgicznej do roku 2011.

Następny podrozdział zawiera studium przypadku Grupy Salzgitter AG, w którym została opisana między innymi struktura organizacyjna, zatrudnienie, wydatki na badania i rozwój oraz priorytety na badania i rozwój, działalność, inwestycje, rozwój rynku, produkty, przychód, sytuacja finansowa i majątkowa oraz eksport w podziale na regiony świata. Opis i analiza została przeprowadzone na podstawie dokumentu „Handelsregister HR-B 9207. Amtsgericht Braunschweig. Jahresabschluss der Salzgitter AG, Salzgitter für das Geschäftsjahr 2019” [Rejestr handlowy. Sąd Okręgowy w Brunshwiku. Zakończenie roku Salzgitter AG. roku gospodarczego 2019], co zapewne osłabia wielostronną ocenę działalności Grupy. W pewnym sensie takim uzupełnieniem opisu jest podrozdział „3.4.4. Stanowienie cen, urząd kartelowy, Salzgitter, ThyssenKrupp i Voestalpine studium przypadku”, w którym Doktorant przedstawia ekonomiczne problemy stanowienia cen na wyroby własne Grupy Salzgitter, ThyssenKrupp i Voestalpine.

W kolejnym podrozdziale (3.5) Doktorant opisuje wyniki przeprowadzonych badań ankietowych pod kierunkiem Profesora Andre Kuester Simic. Badania dotyczą subiektywnego postrzegania roli przemysłu stalowego w przekonaniach i opiniach niemieckiej młodzieży akademickiej z Hamburg School of Business Administration w Hamburgu w drugiej dekadzie XXI wieku. Wyniki badań są bardzo interesujące, chociaż próba badawcza mogłaby być bardziej reprezentatywna. Wykorzystana próba badawcza wynosi 29 studentów ekonomii w Hamburgu w wieku 20-30 lat, która w mojej opinii jest mała.

W podrozdziale 3.6. Autor zapowiada w tytule charakterystykę w świetle faktów ekonomicznych i analizę trzech największych koncernów w przemyśle stalowym: Salzgitter AG, ThyssenKrupp oraz ArcelorMittal, w latach 2005–2020. W mojej opinii charakterystyka tych firm powinna stanowić zasadniczą część rozprawy doktorskiej. Na przykład kontekst globalizacji, do którego Doktorant odwołuje się w tytule rozprawy, widoczny jest w charakterystyce geograficznej lokalizacji działalności poszczególnych spółek. Według

podawanych informacji przez Doktoranta Salzgitter AG działalność realizuje w 150 alokacjach, ThyssenKrupp to podmiot, który posiada 670 spółek w 60 państwach i 1100 lokalizacjach, natomiast ArcelorMittal prowadzi działalność na wszystkich kontynentach w 60 państwach. Doktorant przedstawił dane o działalności spółek w tabelach i na wykresach, które obejmują produkcję wyrobów hutniczych, obrót oraz wynik finansowy. Wadą charakterystyki i prezentacji danych/wyników jest brak analizy, na przykład omówienia i odniesienia wielkości produkcji i wartości obrotów do założonych celów.

Przedostatni podrozdział dotyczy analizy porównawczej produkcji stali Niemiec, Chin i Polski w latach 1980–2019, a dokładnie produkcji stali w tys. ton, zmian populacji oraz produkcji stali w kilogramach przypadającej na jednego mieszkańca. Na końcu podrozdziału znajduje się wzór, który powinien być opisany. Numeracja tabel w tym podrozdziale jest inna niż w innych częściach rozprawy.

Ostatni podrozdział rozprawy nawiązuje do współczesnych problemów produkcji stali, czyli zielonej stali i jej roli w realizacji celów klimatycznych. Autor porusza aktualny i bardzo ważny problem, ale tylko symbolicznie odwołuje się do literatury naukowej, która w tym zakresie jest bardzo liczna.

Zakończenie rozprawy zasadniczo jest skonstruowane poprawnie. Znajdują się w nim najważniejsze wnioski, odniesienie do celu głównego i hipotez. W moim odczuciu zakończenie jest dobrym uporządkowaniem wiedzy zawartej we wcześniejszych częściach rozprawy, chociaż niektóre wnioski zostały sformułowane bez odpowiedniego poparcia analizą lub studiami literatury. Ten błąd pojawia się we wcześniejszych częściach rozprawy. Między innymi z tych względów lepiej byłoby zawęzić zakres badawczy rozprawy, a sformułowane wnioski poprzeć dokładną i rzeczową analizą danych i literatury, o czym wspominałem wcześniej.

Ocena formalna rozprawy doktorskiej

Zważywszy na całokształt treści zaprezentowanych w rozprawie doktorskiej uważam, że recenzowana rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, jakim jest identyfikacja uwarunkowań, wymiarów i wpływu przemysłu hutniczego na branżę o decydującym znaczeniu w rozwoju gospodarczym Niemiec na zglobalizowanym rynku. Doktorant wykazał się ogólną wiedzą teoretyczną w zakresie integracji europejskiej oraz wzrostu i rozwoju gospodarczego, a w szczególności historycznego przeglądu rozwoju niemieckiego przemysłu hutniczego, społeczno-politycznych przesłanek powstania Unii Europejskiej, oraz społecznej gospodarki rynkowej. Pomimo wcześniej sformułowanych krytycznych uwag metodologicznych można również stwierdzić, że zastosowane metody badawcze, przede wszystkim studia literatury oraz metoda opisu historycznego, potwierdzają umiejętność Doktoranta do samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Wnioski końcowe

Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe oceny, stwierdzam, że rozprawa doktorska Pana mgra Jarosława Piotra Walla zatytułowana „Rola przemysłu stalowego w rozwoju gospodarki Niemiec w warunkach globalizacji”, przygotowana pod kierunkiem naukowym dr hab. Grażyny Musiał, spełnia przesłanki, o których mowa w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki Dz. U. nr 65, poz. 565 z późn. zm. Tym samym rozprawa może stanowić podstawę do ubiegania się o nadanie stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia.

Wnoszę zatem o jej dopuszczenie do publicznej obrony.

Berka Józef